

ÇÖZÜL(e)MEYEN KEŞMİR SORUNU VE BİRLEŞMİŞ MİLLETLER

UNRESOLVED KASHMIR PROBLEM AND THE UNITED NATIONS

Doç Dr. Hasan Hüseyin AKKAŞ

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Öğretim üyesi, Konya/Türkiye
ORCID ID: 0000-0002-1401-3131

Aabid Majeed SHEIKH

Selçuk Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Doktora Öğrencisi, Konya/Türkiye
ORCID ID: 0000-0001-8118-4582

Cite As Akkaş, H.H. & Sheikh, A.M. (2021). "Çözül(e)Meyen Keşmir Sorunu ve Birleşmiş Milletler", International Academic Social Resources Journal, (e-ISSN: 2636-7637), Vol:6, Issue:26, pp:1044-1053

ÖZET

Doğa güzellikleri, zengin yer altı kaynakları, tarıma elverişli toprakları ve istisna iklimiyle "Orta Asya'nın İncisi" konumunda bulunan Keşmir, bölge ülkeleri açısından her zaman çekici ve gözde bir yer olarak konumunu korumuştur ve korumaya devam etmektedir. Stratejik öneme sahip olan Keşmir, sahip olduğu güzelliklerin bedelini savaflara tanıklık ederek ödemekte ve günümüzde de bölge ülkelerin kaynama noktasını oluşturmaktadır.

Keşmir Sorunu 2. Dünya Savaşı sonrasında başlayan ve günümüzde de çözüme kavuşturulamamış bir mesele olarak devam etmektedir. Keşmir'in komşuları Hindistan, Pakistan ve Çin arasında 1947 yılında başlayan sorun, özellikle Hindistan ve Pakistan arasında savafların yaşanmasına sebep olmuştur. Bağımsızlıklarını kazandıkları 1947'den bu yana Keşmir'in idaresine bir türlü karar veremeyen Hindistan ve Pakistan sorunu, Birleşmiş Milletler'in gündemine taşımışlardır. BM yaptığı görüşmeler sonucunda Keşmir bölgesine dair bir halk oylamasına karar vermiş ancak Hindistan, halk oylamasına elinde bulundurduğu bölgede uygulamak istememesinden dolayı sorunun büyümesine sebebiyet vermiştir. Her iki devlet de bölge üzerindeki hak iddialarından taviz vermemelerinden ötürü sorun giderek daha çok büyümüş ve çözüme kavuşturulamamıştır. Soğuk Savaş dönemine denk gelen Birleşmiş Milletler'in çözüm arayışı sırasında ABD, SSCB ve Çin gibi güçlü devletlerin olaya müdahil olması sorunun uluslararası boyutunu daha da arttırmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde Hindistan ve Pakistan'ın nükleer silahlara sahip olmasıyla sorunun önemi artmış ve nükleer savaş tehdidiyle dünya karşı karşıya kalmıştır.

Bu çalışmada uluslararası örgütlenmelere ve silahsızlanmaya önem veren, devletlerarası çatışmaların iş birliği ve karşılıklı bağımlılık ilkeleriyle çözümlenebileceğini varsayan liberal yaklaşım açısından Keşmir Sorununa çözüm aranacaktır. Keşmir sorununun bölge ülkeleri açısından stratejik öneminin üzerinde durularak, Birleşmiş Milletler'in müdahil olması ve ardındaki gelişmeler ve çözüm arayışları anlatılacaktır. Ayrıca çalışmada, Keşmir yönetimi ile ilgili düzenlemeyi içeren Anayasanın 370. Maddesinin Hindistan yönetimi tarafından iptal edilmesine, dünyadaki farklı ülkelere gelen tepkiler de açıklanacaktır. Keşmir sorununun bölgesel ve uluslararası boyutları ile sorunun giderilmesine yönelik girişimler değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Keşmir Sorunu, Birleşmiş Milletler, Hindistan Anayasanın 370. Maddesi

ABSTRACT

Kashmir, which is considered to be the "Pearl of Central Asia" with its natural beauties, rich resources, fertile lands and exceptional climate, has always maintained a prevalent position among various countries in the South Asian region. Kashmir, which possess prodigious strategic importance, pays the price of its beauty by witnessing wars, protests, lockdowns, and human rights violations and because of these incidents Kashmir looks like a never ending conflict between India and Pakistan. In this study, a solution to the Kashmir Issue will be sought in terms of the liberal approach that ascribes significance to international organizations, disarmament and further undertakes the interstate conflicts that can be resolved with the principles of cooperation and interdependence. By emphasizing on the strategic importance of the Kashmir Issue, the involvement of the United Nations and the developments behind it and the search for a solution will be elucidated in this article. In addition, the study will shed light on the reactions of different countries in the world towards the annulment of Article 370 of the Indian Constitution, which provided special status to Kashmir. Furthermore, the regional and international dimensions of the Kashmir Issue and the attempts to solve the issue will also be evaluated.

Keywords: Kashmir Issue, United Nations, Article 370 of the Indian Constitution

1. GİRİŞ

Kısa aralıklarla iki büyük savaşa tanıklık eden dünya, büyük yıkımlara sahne olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası sistemin oluşmasına dair ilk adımlar atılmış, ardından İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise uluslararası sistem, aktörler ve örgütler bugünkü şeklini almaya başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın izlerini silmek ve yeni bir dünya savaşını engellemek üzere ulus devletlerin katılımlarıyla Birleşmiş Milletler kurulmuştur. Birleşmiş Milletler, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra savaşı önlemek amacıyla kurulan Milletler Cemiyeti'nin başarısızlığının ardından tekrar bir dünya savaşının yaşanması sebebiyle daha güçlü bir örgüt olarak kurulmuştur. Birleşmiş Milletler'in kuruluş temelinde genel olarak bir daha böyle büyük bir savaşın yaşanmasını önlemek ve devletler arasındaki ilişkileri düzenlemek vardır. Devletler arasında yaşanan çatışmaları çözümlenmek ve aralarında iş birliğine dayalı bir ilişki geliştirmek de

yine örgütün temel amaçları arasında sayılabilir. Liberal değerleri esas alan ve bugüne kadar birçok bölgede yaşanan çatışmalarda çözüm önerilerinde bulunan BM, günümüzde de bu değerlere uygun hareket edemese de varlığını devam ettirmekte, olaylara ve sorunlara çözüm önerileri sunmaya çalışmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı'nın önemli sonuçlarından birisi de sömürgecilik döneminin kapanıp, ortaya yeni ulus devletlerin kurulmasıdır. Dönemin güçlü ülkeleri arasında yer alan İngiltere ve Fransa, zengin yer altı ve üstü kaynakları olan bölgelerden çekilmek durumunda kalmışlardır. İngiltere ve Fransa bölgelerden çekilirken, bölgenin sınırlarını kendileri belirlemiş ve kendi kaderini tayin etme hakkının (self-determinasyon) tecelli ettiği mekanlarda sorunlara yol açmışlardır. Bu sorunlu bölgelerden birisi de Hindistan-Pakistan arasında kalan Keşmir Bölgesidir.

1947 yılında bölgede Müslümanların liderliğini yapan Muhammed Ali Cinnah önderliğinde Pakistan, Hinduların liderliğini yapan Mamatha Gandhi önderliğinde ise Hindistan bağımsızlıklarını ilan etmiştir. Bağımsızlıklarını ilan eden bu yeni iki ülke arasında kalan Keşmir'in yöneticisine üç seçenek sunulmuştur; Hindistan'a katılmak, Pakistan'a katılmak veya bağımsız kalmaktır. Keşmir'in Hindu yöneticisi Maharaca Hari Singh, bölgedeki Müslüman halkın çoğunluğuna bakmaksızın ve halka seçim yoluyla düşünceleri sorulmaksızın, Hindistan ile imzaladığı belge ile Keşmir'in Hindistan'a bağlanmayı kabul ettiğini beyan etmiş ve Keşmir bölgesini, Hindistan'ın ilhakına açık hale getirmiştir. Sorunun tohumlarını atan ilk kişi Hindu yönetici Singh olmuştur. Bu anlaşmanın imzalanması ile beraber Keşmir bölgesinde ayaklanmalar baş göstermiştir. Dini temelli kurulan devletlerden biri olan Pakistan ise Keşmirli Müslümanların fikirlerinin sorulmaksızın böyle bir anlaşma yapılmasına karşı çıkmış ve Keşmirli Müslüman halkı desteklemiştir. Bugün de hala çözümlenememiş bir sorun olan Keşmir, bu tarihten itibaren sorunu katmerli Keşmir sorununa dönüşmüştür.

Pakistan'ın antlaşmayı onaylamaması üzerine Hindistan ile karşı karşıya gelmiş ve aralarında savaşlar yaşanmıştır. 1947 yılında başlayıp 1948 tarihine kadar devam eden ilk savaşın sonucunda sorun BM'e iletilmiş ve 1 Ocak 1949'da geçici süreli ateşkes sağlanmıştır. Ateşkesi kabul etmeyen ve Keşmir sorununu ulusal kimliğiyle bağdaştıran Pakistan, Hindistan ile çatışmalara devam etmiştir. İlk savaşın ardından iki kez daha bölge için taraflar arasında savaşlar ve iki kez de sınırlı çatışmalar bölgede yaşanmıştır. 1948'deki savaştan sonra olaya müdahil olan ve çözüm önerileri sunan BM, sorunlu bölge için kesin bir çözüm üretilmiş değildir. İki tarafa da çözüm önerileri sunan BM, taraflardan birinin kabul etmemesi ve uygulamaması durumu söz konusu olduğunda daha ileriye gidememiş, sadece bölgede yaşanan çatışmaları önlemek görevini üstlenmiş ve gözlemci statüsünde kalmıştır.

Keşmir sorununun sadece dini temelli olmadığını da belirtmek gerekir. Keşmir bölgesi önemli geçit ve iletişim yollarına sahip olup, aynı zamanda verimli topraklar ve su kaynaklarına da ev sahipliği yapmaktadır. Hindistan ve Pakistan'ın tarımı ve enerjisi için büyük önem arz etmektedir. Bu bölgeye tamamen Pakistan'ın sahip olması durumunda bölgedeki tarım, enerji ve geçit yollarının hepsine hakim olup, Hindistan'ın müttefiki Rusya ile bağlantısını kesecektir. Tam tersi durumda ise Hindistan önemli kaynaklara sahip olup Pakistan'ın ticaret ortağı Çin ile bağlantısını koparacaktır. Bu durum her iki ülke içinde olayın içinden daha da çıkmaz bir hal almasına yol açmaktadır.

Soğuk Savaş Dönemi'nin bitmesinin ardından yumuşayan uluslararası ortamda olayın çözümlenebileceği düşünülmüştür. Fakat Hindistan ve Pakistan bu dönemde yoğun bir nükleer silahlanma yarışına girişmişlerdir. Günümüzde nükleer silahlara sahip olan iki ülkenin Keşmir bölgesi için bu silahları kullanma ihtimali göz ardı edilmemelidir. Bir diğer ifadeyle bölgede başlayan sıcak bir çatışmanın nükleer savaşa dönüşme ihtimali söz konusudur. Böyle bir durumla karşılaşıldığında ise bütün dünyayı tehdit eden bir ortam söz konusu olacaktır. Özellikle Hindistan yönetiminin Anayasanın 370. Maddesinin kaldırılması sonrasında bölgede başlayan defacto durumlar, gerilimler ile bölge ve diğer ülkelerin yaptıkları açıklamalar dikkate alındığında Keşmir'de sarmallaşan sorunların nasıl çözüleceği hususu üzerinde durulmalıdır. Bu çalışmanın temel amacı Keşmir bölgesinde yaşanan çatışmalar ve muhtemel senaryolar değerlendirildiğinde bu bölgede kalıcı bir barış ortamının oluşturulması için BM ve bölge ülkelerinin gereken çabalarından ve tutumlardan bahsedilecektir.

2. KEŞMİR SORUNUNUN ORTAYA ÇIKIŞI VE TARAFLAR

15. Yüzyıldan itibaren Batı dünyasının varlıklarını genişletmek üzere kaynaklara, geçiş yollarına ve pazarlara ilgileri arttı. Bilimsel gelişmeler ile keşfedilen yeni dünya, yeni kaynaklar ve pazarlar batı düşünce ve yaşamının parçası olmuştur. Batı dünyası keşfettikleri yerlerde olan kaynakları ve insan gücünü kendine taşıyarak ilerlemesini gerçekleştirmiş, kendi dışındakileri de ötekileştirmiştir. Kolonyal ve postkolonyal hareketler olarak nitelendirilen bu faaliyetler yerel ve uluslararası bir çok sorunu günümüze kadar taşımıştır.

18. Yüzyılda İngiltere, kolonyal faaliyetleri neticesinde günümüzde Hindistan olarak adlandırılan bölgeyi ele geçirmiştir. Bu bölge önemli ticaret yollarına sahip, kaynaklar açısından elverişli ve iş gücü bakımından da halkın kullanıldığı bölge olarak birçok gelirin elde edilmesine olanak sağlamıştır (Yıldız, 2019: 2). Birinci Dünya Savaşı sonrasında sömürge bölgelerinde ortaya çıkan bağımsızlık mücadeleleri bölgede ulus devletlerin kurulmasına yol açmıştır. Hindistan bölgesinde de ayaklanmalar yaşanmış ve bölgenin idaresi Hintli yöneticilere bırakılmıştır.

Keşmir bölgesi de eski sömürge devletlerinin bölgede sorun olarak bıraktığı çözümsüz mesele olarak varlığını sürdürmektedir. İngiltere parlamentosu 18 Temmuz 1947’de kabul ettiği “Hindistan Bağımsızlık Sözleşmesi” ile bölgeden çekildiğini ilan etmiştir (Türk, 2014: 108). İngiltere’nin bölgeden çekilmesi ile beraber 25 Ağustos 1947’de Muhammed Ali Cinnah (Şahbaz, 2019: 21) önderliğinde bölgede Müslüman nüfusun çoğunluğunu oluşturduğu Pakistan isimli bir devlet kurulmuştur (Çebi, 2018:11). Ardından Hindu nüfusun çoğunluğunu oluşturduğu ve diğer yapıların da bulunduğu Hindistan isimli devlet kurulmuştur (Çebi, 2018: 11). Bu devletlerin kurulmasının ardından geriye kalan 560’a yakın prensliğin yeni kurulan ülkelerle coğrafi olarak yakınlığı veya prensliklerde yaşayan halkın istekleri doğrultusunda bu iki devletten birine katılma şartı sunulmuştur (Bayram, 2019). Prenslikler bu şartlara uygun olarak katılımını sağlamış ancak Keşmir Bölgesi bu iki şartı da kabul etmemiştir.

Keşmir Bölgesinin Hindu yöneticisi Maharaca Hari Singh İngiltere’nin kararı iletmesini istediği süreçte kararını belirtmemiştir. Hari Singh’in yapmak istediği şey iki devlete de bağlanmayıp bağımsız bir devlet olarak yola devam etmektir. Keşmir Bölgesi’nde yaşayan Müslüman çoğunluğun isteği ise Pakistan devletine katılmaktır. Bölgede belirsizlik durumunun devam ettiği günlerde gerginlik sonucu yaşanan çatışma sonrasında bölgede bulunan Müslümanlar Pakistan devletine yakın olan bir bölgede Azad (Hür) Keşmir’i ilan etmişlerdir. Ardından Keşmir’in merkezine doğru hareket eden gruptan kaçarak Hindistan’a sığınan Maharaca bu devletten yardım istemiştir. Hindistan bu yardım talebi karşılığında Jammu ve Keşmir bölgelerini ilhak etmiştir. Maharaca, Hindistan’ın ilhakını onaylayan antlaşmayı imzalamıştır ve bölgenin kontrolü Hindistan’ın eline geçmiştir (Çebi, 2018: 11-12). Böylece Keşmir bölgesi Hindistan, Pakistan ve Çin’in sınırlarının kesiştiği dağlık ama kaynakları ve yolları bakımından önemli bir stratejik alandır. Keşmir bölgesi fiili olarak üçe bölünmüştür. Bölgenin güneyi Hindistan kontrolündeki Jammu ve Keşmir, Pakistan kontrolündeki kuzey bölgesi Azad Keşmir ve doğu kısmı Aksai Çin’dir. Bölgede bir devlet kurulamaması sonucu ortaya çıkan defacto bölünme sonrasında sorunların çözümsüz kalması ve bölge ülkelerinin etkileri Keşmir sorununun uluslararasılaşmasına yol açtığı söylenebilir.

3. PAYLAŞILAMAYAN KEŞMİR: HİDİSTAN, PAKİSTAN VE ÇİN ARASINDA YAŞANAN GERİLİMLER

Keşmir sorunu din temelli görünse de asıl neden bölge ülkelerinin stratejik çıkarlarından kaynaklanmaktadır. Keşmir bölgesi etrafında yüksek sıradağları barındıran ve bu dağların ardında çok önemli doğal kaynaklara ev sahipliği yapan bir bölgedir. Tarih boyunca zengin kaynaklara sahip olan bölge aynı zamanda önemli ticaret yollarına da sahiptir. Bölgeye sahip olan devlete çeşitli avantajlar sağlamaktadır. Yeşil vadilerinde yetişen Keşmir keçilerinden “kaşmir” kumaşı üretilmekte, verimli toprakları sayesinde buğday, arpa, mısır, pirinç, tütün ve daha birçok ürün yetiştirmekte, verimli su kaynakları ile kendisinin ve bölge ülkelerinin su ihtiyacının çoğunu karşılamaktadır. Yakut, linyit, boksit ve alçı taşı gibi doğal yer altı zenginliklerine sahip bölge, turistlerin de ilgisini çekmekte ve kayak merkezi sayesinde turizm hareketliliği artmaktadır (Doğan, 2017).

Keşmir’de bulunan İndus Nehri, Pakistan ve Hindistan açısından önemli su ve enerji kaynağıdır. 1960’ta yapılan İndus Suları Antlaşması ile Hindistan ve Pakistan arasında suyun kullanımı paylaştırılmış olsa da Keşmir bölgesinin büyük bölümünü kontrol eden Hindistan tarafından tehdit olarak kullanılabilir (Bayram, 2019). İndus nehrinden dolayı bölgede büyük bir hidro enerji potansiyeli de söz konusudur. Jammu ve Keşmir bölgesinden geçen nehrin çoğunluğunu kontrol eden Hindistan, bölgede hidroelektrik enerji projelerini uygulamaya geçirmekten söz etmektedir. Hindistan önerdiği projeleri uygulaması halinde İndus Suları Antlaşması da ihlal edilmiş olacaktır. Kısaca İndus nehri suyunun kullanımı her iki devletin de stratejik çıkarları açısından ilişkilerdeki zayıf alanı oluşturduğu söylenebilir.

Keşmir’in stratejik önemini arttıran bir diğer nedeni ise bölgenin, devletler arası geçiş yolları üzerinde olmasıdır. Pakistan bölgenin tamamına sahip olması durumunda Hindistan’ı yakın ilişkileri olan Rusya ile iletişimsiz bırakacak, Hindistan’ın bölgenin tamamına sahip olmasında ise Pakistan’ın en yakın müttefiki ve sıkı ticaret ilişkileri olan Çin ile kara bağlantısını kesecektir (Abedin, 2019: 116). Geçiş yollarını kaybetmek istemeyen bölge devletleri, kontrolleri altında olan bölgelerde denetimli bir yönetim sağlamaktadırlar.

Keşmir bölgesinin Hindistan ve Pakistan açısından önemli olmasının bir diğer sebebi de bu devletlerin halklarının ulusal bilinci ve kimliğinin oluşmasında bölgenin öneminin fazla olmasıdır. Hindistan Keşmir'i ayrılmaz bir parçası olarak kabul etmekte ve Pakistan'ın bölgede karışıklık çıkardığını, sorunun nedeninin Pakistan olduğunu söylemektedir (Türk, 2014: 114). Bölgenin büyük bir çoğunluğuna sahip olan Hindistan bu ayrıcalıklarından da vazgeçmek istememektedir. Hindistan için Keşmir bölgesini yönetmek ve otoritesini sağlamak dünyaya güçlü bir devlet olduğunu göstermesi açısından da büyük önem arz etmektedir (Sheikh, 2016: 85). Pakistan ise Keşmir'i kesin bir karar alınamayan ve nihai statüsünün belirlenemediği bir bölge olarak görmektedir. Bölgedeki Müslüman nüfusun çoğunluğu sebebiyle Pakistan'a bağlı kalması gerektiğini düşünmektedir (Erdal, 2018: 89-90). Ayrıca Pakistan bölgede bulunan İndus sularının kontrol altına alıp hidroelektrik tesislerinden enerji ihtiyacını karşılamak istemektedir (Türk, 2014: 116). Keşmir bölgesi sahip olduğu bu özellikler ve bölge devletlerinin stratejik çıkarlarından dolayı geçmişten günümüze kadar önemini korumaktadır. Çıkarlarının devamını sağlamak amacıyla da bölge devletleri olan Hindistan, Pakistan ve Çin arasında büyük çatışmalar yaşanmıştır. Günümüzde de çatışmaların ara ara yoğunlaştığı zamanlar olmaktadır.

1947 yılında Hindistan ve Pakistan bağımsızlıklarını kazandıklarından itibaren ve Maharaca'nın Hindistan'ın ilhaka yol açan antlaşmayı imzalamasından sonra bölgede çatışmalar durdurulamamıştır. Protestolardan gruplar arası çatışmalara ve savaş denilebilecek devletler arası gerilimlerin bölgede sürekliliği söz konusudur. İlk çatışma Hindistan ve Pakistan'ın bağımsızlıklarını elde etmelerinin ve Maharaca'nın antlaşmayı imzalamasının hemen ardından Pakistan'ın Jammu-Keşmir'e girmesi ile yaşanmıştır. 1947 yılında başlayan bu çatışma 1948 yılına kadar devam etmiş ve çatışmanın sonunda Jammu-Keşmir bölgesinin üçte biri Pakistan'ın kontrolüne, kalanı ise Hindistan'ın kontrolüne bırakılmıştır. Kısa süreliğine bir ateşkes imzalanabilmiştir. 1962 yılında Hindistan ile diğer bölge devleti olan Çin arasında Keşmir bölgesi ile ilgili bir çatışma yaşanmıştır. Bu çatışmanın neticesinde Hindistan yenilgiye uğramış ve Çin, günümüzde Aksai Çin bölgesi olarak adlandırılan bölgeyi ele geçirmiş ve ardından bu bölgenin kendi topraklarının doğal bir uzantısı olduğunu savunmuştur. 1963 yılında Pakistan, kendi kontrolünde olan bölgeden Çin'e küçük bir bölgeyi vermesi, sorunun başka bir boyuta taşınmasına neden olmuştur (Sheikh, 2016: 93).

1965 yılında bölgede ikinci büyük çatışma olarak adlandırabileceğimiz Hindistan ve Pakistan arasında yaşanmıştır. Hindistan'ın kontrolünde olan Keşmir bölgesine Pakistan askerlerinin geçmesi ile bölgede büyük çatışma yaşanmıştır. BM'in çatışmaya müdahale etmesi sonucunda bölgede ateşkes ilan edilmiştir ve 10 Ocak 1966 tarihinde BM öncülüğünde taraflar arasında bir antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşmada alınan kararlar neticesinde tarafların sorunu müzakere yoluyla çözmesi kararlaştırılmıştır ama Hindistan, sorunun çözümü ile ilgili müzakerelere yanaşmamıştır (Erdal,2018:91).

Üçüncü büyük çatışma ise 1999 yılında meydana gelmiştir. Pakistan'ın bölgede desteklediği küçük çaplı gruplar Hindistan'ın kontrolündeki Keşmir bölgelerine girmiş ve bazı yerleşim yerlerini ele geçirmişlerdir. 2 ay boyunca bu bölgelerde yoğun çatışmalar gözlemlenmiştir. "Kargil Krizi" olarak adlandırılan bu çatışmada taraflar neredeyse nükleer savaşın eşiğine gelmişlerdir. ABD'nin çatışmaya müdahil olması ve taraflara baskı yapması sonucunda Pakistan tarafından geri adım atılmış ve nükleer savaş felaketinin eşiğinden dönülmüştür (Sheikh, 2016). Kısaca Keşmir, bölge ülkelerinin irili ufaklı birçok çatışmaya sahne olduğu stratejik öneme sahip bir alandır. Bölge ülkelerinden her biri bölgeyi stratejik öneminden dolayı kaybetmek istememekte ve Keşmir'i ulusal bir mesele olarak ta görmektedirler. Bu çatışmalardan en çok zararı gören de özellikle insan hakları ihlallerine maruz kalan Keşmir halkı olmaktadır.

4. KEŞMİR SORUNUNUN ÇÖZÜMÜNDE BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'İN ROLÜ

Devletlerarası bir örgüt olan Birleşmiş Milletler 2. Dünya Savaşı'ndan sonra 24 Ekim 1945 yılında liberal değerleri ile kurulan ve günümüze kadar da varlığını devam ettiren bir örgüttür. Modern bir örgüt olan BM'in dayandığı değerler ve fikirler çok uzun zaman öncesinde de karşımıza çıkmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde devletlerarası örgütlerin ulus devletlerin sınırlarını aşan uyum ve iş birliği oluşturma hedeflerine dayandıkları söylenebilir. BM'in temel hedeflerinden biri olan savaşın engellenmesi ve önlenmesi ile ilgili fikirler Antik Yunan'dan günümüze kadar farklı şekillerde açıklanmıştır. Örneğin Platon ideal devletin tanımını yaparken askeri savunmasını ihmal etmeyen, dünyadaki geri kalan toplumlarla gerektiğince az bağımlı kalan ve kendi kendine yeten bir devlet olarak tanımlamıştır. Diğer bir Antik Yunan filozofu olan Aristoteles ise devletin kendini savunma dışında ortaya çıkacak savaşlara karşı olduğunu belirtmiştir (Bennett, Oliver, 2015: 25). Savaşları önlemenin yolu devletler arası işbirliğinin artırılmasıdır. Antik dönemde Yunan Siteleri (şehir devletleri) arasında iş birliğini sürdürmek amacıyla kurumların oluşturulduğu gözlemlenmektedir (Çağırın, 2016: 30).

Avrupa'da çatışmaların azaltılması, birlik kurarak barış sağlama önerisi ilk olarak Pierre Dubois ile başlamıştır. Avrupa'da siyasi bir birlik kurma düşüncesi ile yola çıkan Dubois devletlerin eşit olarak katılacağı bir konfederasyon kurulmasını önermiştir. Bu konfederasyonun Hristiyan hükümdarlardan oluşan bir konsey tarafından yönetilmesini istemiştir. Ayrıca konseye yardımcı olacak ve uyuşmazlık konularını çözmek için bir mahkemenin olması gerekliliğinden bahsetmiştir. Konfederasyon içerisinde kurallara uymayan üyelere karşı birlikten çıkarmak ve ambargo uygulamak gibi cezalandırma tedbirlerinden bahsetmiştir. Evrensel bir örgüt ve barış oluşturma fikirleri de tarihsel süreç içerisinde gelişmiştir. 14. Yüzyılda Dante tarafından, dünya barışının sağlanabilmesi için bir hükümdarın idaresi altında birleşmesi gerektiğinden bahsetmiştir. Bu evrensel imparatorlukta dinler arasında bir üstünlük olmamalıdır. Diğer bir Fransız düşünür Emeric Crucé ise evrensel bir örgüt ile bütün dünyada genel bir barış ve ticaret serbestliğine dayalı düzenin kurulması gerektiğini ifade etmiştir. İngiliz düşünür Jeremy Bentham da devletleri bir araya getirecek sürekli bir meclisin kurulmasını önermiştir (Çağırın, 2016: 33-36).

Alman düşünür Immanuel Kant Ebedi Barış adlı eserinde barışın tam olarak sağlanabilmesi için temel unsurlar belirtmiştir. Bunlar; devletlerin gönüllü olarak üye olabildikleri bir federasyon, anlaşmazlıkların çözümü için bir kongre, bir devletin başka devletlerin iç işlerine karışmaması, düzenli orduların olmaması ve fetih, satın alma gibi işlemlerle sınırların değiştirilmemesi, self determinasyon hakkı, dünya vatandaşlığına ve evrensel misafirlik yasası çerçevesinde serbest dolaşım hakkına sahip olmaktır (Bennett, Oliver, 2015: 29). Bu düşünceler doğrultusunda şunu belirtmek gerekir ki eski çağlardan günümüze kadar insanlık; barış, güvenlik ve refah içerisinde yaşama arzusu devam edegelmiştir. Uluslararası örgütler de bu arzuyu gerçekleştirme yolunda önemli araçlardan biri olarak görülmüştür (Çağırın, 2016: 36). Bölgesel ve uluslararası örgütlerin barış, güvenlik ve refah gibi insanlığın ortak arzularını gerçekleştirme amacıyla kuruldukları ifade edilebilir. Uluslararası örgüt olarak BM, dünyada devletlerin neredeyse tamamını içine almakta ve dünyada barış ve güvenliği sağlamaya, uluslararası iş birliğini geliştirmeye ve uluslararası uyuşmazlıkları çözüme kavuşturmaya çaba sarf etmektedir.

Keşmir BM'in gündemine gelmesiyle birlikte sorun sadece bölge ülkeler arasında değil uluslararası bir boyut kazanmıştır. Çin, Rusya ve ABD gibi BMGK daimi üyelerin kendi çıkarlarını dikkate alarak uluslararası sorunlara müdahil olmaları özellikle Keşmir bölgesi açısından sorun, çetrefil hale dönüşmüştür (Türk, 2014: 120). Kısaca Keşmir sorunu sadece bölge ülkeleri açısından çözüm bekleyen bir sorun değil bölge ülkelerin ilişkili olduğu ülkelerin uluslararası çıkarları açısından da ilgilendikleri önemli bir konudur. Sorundan doğrudan etkilenen bölge devletlerinin yanı sıra ulusal ve uluslararası çıkarları sebebiyle ABD, Rusya ve İngiltere gibi devletler soruna doğrudan taraf olmadan Hindistan veya Pakistan'ın yanında olduklarını üstü kapalı bir şekilde belirtmektedirler. Kısaca Keşmir sorunu BM ile uluslararası alana taşınmıştır. BMGK üyeleri soruna kendi çıkarları doğrultusunda yaklaşmaktadır. Bir diğer ifadeyle BMGK üyelerinin çıkarlarını gözeten iki taraf devletten birine daha yakın politikalar izledikleri belirtilebilir.

5. HİNDİSTAN ANAYASASINA 1954 YILINDA EKLENEN 370. MADDENİN 2019'DA KALDIRILMASI SONRASINDA KEŞMİR SORUNUNUN ULUSLARARASILAŞMASI VE DİPLOMATİK TEPKİLER

Hindistan ile Pakistan 1947 yılında bağımsızlıklarını kazandılar. Ancak iki devlet arasında en önemli anlaşmazlıkların başında Keşmir bölgesiydi. 222.236 kilometre karelik bölge yüzölçümünün %45'i Hindistan kontrolündeki Cammu Keşmir, %35'i Pakistan kontrolündeki Azad Keşmir ve %20'si ise Çin kontrolündeki Aksai Chin ve Shaxsgam Valley'dir. 5 Ocak 1949 BM kararı ile Keşmir devletinin Hindistan veya Pakistan'a bağlanması, BM himayesinde halk tarafından yapılacak tarafsız halk oylaması sonucu kararlaştırılacaktı. Plebisitin uygulanabilmesi için Keşmir'in askersizleştirilmesi talebini reddeden Hindistan, Keşmir sorununu BM'e taşıdı ise de sorunun çözümüne yanaşmadığı gibi sorunun uluslararası bir boyut kazanmasına yol açtı. Nihayet Hindistan hükümeti 1954 yılında Cammu Keşmir bölgesinin demografik yapısını ve kimliğini korumak amacıyla Anayasaya 370. Maddeyi ekledi. Buna göre Cammu Keşmir bölgesi anayasa ile otonom bir yapıya sahip oldu. İletişim, savunma, finans ve dış ilişkiler dışında kalan alanlarda Eyalet meclisine düzenleme yetkisi verildi. Yasa, yabancıların bölgeye yerleşmesini ve mülk edinmelerini yasaklamıştı (Arslan, 2019).

Keşmir bölgesinde 2019 Yılı Şubat ayında Keşmir'de Hint askerlerinin konvoyuna düzenlenen bombalı saldırı sonucu 44 askerinin ölümü ile başlayan Hindistan ve Pakistan arasındaki gerilim, Pakistan ile paylaşılan suyun kesilmesi, ve Pakistan ile iş yapan Hintli şirketlerin geri çağırılması, Pakistan'ın sınır eyaleti Hayber-Pahtunhva'daki Balakot kenti civarında terör hedeflerin vurulması ve Pakistan hava sahasını ihlal eden 2 Hint uçağının düşürülmesi ile başlayan gerilim artarak tırmandı. Naredra Modi liderliğindeki Hindistan Halk Partisi'nin seçimlerde 543 sandalyenin 303'ünü kazanması ve daha önceki seçimlere nazaran 21 sandalye

arttırması, başbakan Modi'nin Keşmir'e yönelik girişimlerinin kabul edildiğinin göstergesi oldu. 7 Ağustos 2019'da Genel Mecliste oylanan yasa değişikliği teklifi 351 evet, 71 hayır oy ile onaylandı böylece Hindistan ile Pakistan arasında krizi alevlendiren Anayasa'nın 370. maddesi yürürlükten kaldırıldı. Jammu ve Keşmir eyaleti iki birlik bölgesine ayrıldı (Güneş, 2020). Karar Hindistan tarafından Keşmir sorununun çözümüne katkısı olacağı vurgulansa da bölgede krizlerin artacağına yönelik endişeler nedeniyle uluslararası tepkiler de artmıştır. Jammu ve Keşmir'deki değişikliklerin, Hindistan'ın iç meselesi olduğu dile getirilse de yaşanan sorunların, Hindistan ve Pakistan arasında diyalog yoluyla çözülmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Bhat, 2019).

Hükümetin Hindistan Anayasasının 370. Maddesini yürürlükten kaldırmasına yönelik uluslararası tepkileri olumlu ve olumsuz olarak iki biçimde değerlendirmek mümkündür. Olumlu yaklaşımı sergileyen ülkelerin diplomatik ifadeleri değerlendirildiğinde Anayasasının 370. Maddesinin kaldırılmasının; kendi iç meselesi olduğunu ve bağımsız bir ülke olan Hindistan'ın kendi sorunlarının, kendi egemenlik haklarına dayalı olarak çözebileceğini belirtmektedirler. Örneğin Güney Asya Bölgesel İşbirliği Örgütü'nü oluşturan (SAARC) Bhutan, Bangladeş, Maldivler, Nepal, Sri Lanka ve Afganistan ülkeleri, Hindistan'ın 370. Maddeyi ilgasını desteklediler. Bhutan dışişleri bakanı yaptığı açıklamada "bizim için bu tamamen Hindistan Hükümeti'nin iç meselesidir. Sınırlarda barış olması gerektiğini de belirtmek isterim" Maldivler'den yapılan açıklamada "her egemen ulusun yasalarını gerektiği gibi değiştirme hakkı olduğuna inanıyoruz" (Mohyidin, 2021) ifadesini kullandı. Bangladeş Dışişleri Bakanlığı "Hindistan'ın bir iç meselesi olduğunu", Nepal'in dışişleri bakanı ise Hindistan Anayasası'ndaki değişikliğin "tamamen Hindistan hükümetinin kendi sorunu" olduğunu ve Katmandu'nun yapacak bir yorumu olmadığını belirtti (Ahmed, 2019).

Pakistan başbakanı Imran Khan'ın Arap ülkelerinin desteğini almak için Suudi Arabistan'ı ziyaret etmesine rağmen Suudi Veliyaht Prensi Muhammed Bin Selman ve Hindistan'ın Ulusal Güvenlik Danışmanı Ajit Doval arasında yapılan görüşme sonrasında "Suudi Arabistan, Hindistan'ın Jammu ve Keşmir'deki yaklaşımını ve eylemlerini anladığını" belirtti. Jammu ve Keşmir'in ikiye ayrılmasından günler sonra, Suudi Arabistan ve Hindistan arasında 15 milyar dolarlık bir anlaşma imzalandı. Hindistan sadece Suudi petrolü için büyük bir pazar değil, aynı zamanda her iki ülke de ekonomik ilişkilerini genişletmeye devam etmekte ve ticaret hacmini 100 milyar doların üzerine çıkarmayı hedeflemektedirler (Bhat, 2019). Birleşik Arap Emirlikleri, anayasa değişikliklerinin Hindistan'ın bir iç meselesi olarak nitelendirdi ve kararın bölgesel eşitsizliği azaltacağı umudunu dile getirdi. Birleşik Arap Emirlikleri'nin Hindistan'a desteği, iki ülke arasında derinleşen stratejik ve ticari ortaklığın ardından geldi. Hindistan, Birleşik Arap Emirlikleri'nin ikinci en büyük ticaret ortağıdır ve ikili ticaret 2008'de 50 milyar ABD dolarını aşmıştır (Lalwani ve Gayner, 2020).

Bahreyn durumu yakından izlediğini ve Hindistan ile Pakistan arasındaki sorunların çözümünün, diyalog olduğu çağrısında bulundu. Ancak zaman içerisinde değişen Bahreyn, ülkesinde protesto mitingi düzenleyen Pakistanlı ve Bangladeşli vatandaşlara karşı yasal işlem başlatarak, Hindistan'a desteğini açıkça ortaya koydu. Hindistan'ın 370. Maddenin iptal edilmesinden sadece haftalar sonra Bahreyn, Rönesans Kralı Hamad Nişan'ını Başbakan Narendra Modi'ye verdi (Tremblay, 2019). İsrail'de Hindistan'ın Keşmir ile ilgili anayasa değişikliğini destekledi ve bu durumu bir iç mesele olarak nitelendirdi. İsrail'in Hindistan Büyükelçisi Ron Malka, Hindistan'ın bireysel haklara ve hukukun üstünlüğüne saygı duyduğuna duyduğu güveni dile getirdi. İsrail Büyükelçisi ayrıca Hindistan'ın bu sorunu demokratik ve barışçıl yollarla çözeceğini belirtti (Wakode, 2020). Moskova, kararın Hindistan Anayasası çerçevesinde yapıldığını belirterek Hindistan'ın Jammu ve Keşmir'deki eylemlerini tam olarak destekledi. Rusya Dışişleri Bakanlığı, konunun siyasi çözümü için Simla Anlaşması ve Lahor Deklarasyonu hükümlerine atıfta bulundu. BMGK'nun Jammu ve Keşmir ile ilgili kapalı toplantısında da Rusya, Hindistan'ın tutumunu destekledi ve oturumun ardından hiçbir açıklama yapılmayacağını savundu (Salik, 2019). Sovyetler Birliği döneminden beri Keşmir'i Hindistan'ın bir parçası olarak gören Rusya, Pakistan ve Hindistan'ın bölge devletleri olarak statükolarını devam ettirmeleri gerektiğine inanmaktadır (Türk, 2014: 122). Keşmir bölge devletlerin yumuşak karnını oluşturduğundan, devletler arası ilişkiler bölge devletlerin zayıf halkasına bağlı olarak çeşitlilik gösterdiği ifade edilebilir.

Anayasasının 370. Maddesini yürürlükten kaldıran Hindistan'ın kararını olumsuz karşılayan ülkelerin başında Pakistan ve Türkiye gelmektedir. Hindistan hükümetinin Keşmir'in özel statüsünü kaldırma kararını açıklamasından bir gün sonra Pakistan Başbakanı Imran Khan, parlamentonun özel olarak toplanan oturumunda Hindistan'ın hareketini anayasaya aykırı olduğunu belirtti. Modi hükümetini eleştiren Khan, Hindistan'ın Pakistan'a karşı saldırgan tutumu karşısında Pakistan'ın karşılık vereceğini de sözlerine ekledi. Khan, Hindistan ile ikili düzenlemeleri gözden geçirmek üzere İslamabad'daki Ulusal Güvenlik Komitesi toplantısına başkanlık etti. Alınan kararlarda Keşmir'deki değişikliklere karşı ikili ticaret askıya alındı ve

Hindistan ile diplomatik ilişkiler düşürüldü. Ulusal Güvenlik Komitesi, Hindistan Yüksek Komiserini ihraç etti ve yeni atanan Pakistan Yüksek Komiserinin Hindistan'a gidişini durdurdu. Pakistan Dışişleri Bakanı Makhdoom Şah Mahmood Qureshi, İslam İşbirliği Teşkilatı'nı (IOC) acil toplantıya çağırdı. İslam İşbirliği Teşkilatı, Keşmir'deki durumla ilgili endişelerini dile getirerek Hindistan'dan, aldığı kararları iptal etmesini isteyen bir bildiri yayınladı. İslamabad, BM Güvenlik Konseyi'nin Keşmir hakkında toplanmasını talep etti. Çin yönetimi Keşmir hakkında kapalı bir istişare istedi. Ancak nihayetinde Pakistan ve Çin, uluslararası toplumun Keşmir konusundaki tutumlarını desteklemesini sağlayamadı. BMGK'daki istişarelerden Pekin ve İslamabad lehine oybirliğiyle bir açıklama çıkmadı (Aurangzeb et al., 2020). Çin, Keşmir bölgesinde önemli bir güç ve soruna da kendi çıkarları doğrultusunda bakmaktadır.

1962 yılında Çin ve Hindistan arasında yaşanan çatışma sonrasında Aksai Çin olarak adlandırılan bölgeyi kendi topraklarına katmış ve günümüzde de bu bölgenin kendi egemenlik hakkı alanı içinde olduğunu ifade etmektedir. Çin ile Hindistan arasında yaşanan bu gerilim nedeniyle Pakistan ve Hindistan arasında 1965 ve 1971 çatışmalarında Çin, Pakistan'a destek vermiştir. Ayrıca Çin açısından Pakistan'ın ticaret ve enerji koridoru oluşturması, aralarında ekonomik ve ticari antlaşmaları da beraberinde getirmiştir. Çin ve Pakistan arasında 2006 yılında imzalanan "Serbest Ticaret Antlaşması" ile Çin, Pakistan üzerinden hammadde akışını sağlamış ve ekonomik büyümesini sağlamlaştırmıştır. Çin, Keşmir Sorununda Pakistan'dan taraf bir politika izlemekle beraber Pakistan'ın gelişmesine de katkı sağlamaktadır. Ayrıca Pakistan'a ABD'nin uyguladığı yaptırımların etkisine karşı Çin Pakistan'a destek çıkıp etkiyi azaltmaktadır. Çin'in Güney Asya'da giderek büyüyen bir güç haline gelmesi Hindistan'ı endişelendirmekte olup, ABD ve diğer Batılı devletler de büyümeden rahatsız olmaktadır (Türk, 2014: 123-124).

Esasen Çin'in Keşmir'deki değişikliklere tepkisi, Ladakh'ın bir Birlik Bölgesi haline gelmesi konusundaki endişelerinden kaynaklanmaktadır. Çin'in egemenliğini doğrudan engelleyeceğini iddia ederek Hindistan'ın kararlarını reddetti. Hindistan'ın 370. Maddenin kaldırılmasına Çin'in karşı çıkmasının nedenlerinden biri de Jammu ve Keşmir bölgesinin 740 km hattın, Hindistan ile sınır sorununu daha da karmaşıklaştıracağı endişesindedir. Çin sonraki açıklamalarında yumuşak bir diplomasiyi tercih ederek Keşmir sorununun, iki tarafı olarak barışçıl bir şekilde çözülmesi gerektiğini ve her iki tarafın da bölgedeki gerginliği artırabilecek herhangi bir eylemden kaçınması gerektiğini ifade etti. Pekin'de yapılan Çin-Pakistan toplantısında Çin dışişleri bakanı, çözümün BM Şartı ve ilgili BMGK kararlarına uygun olması gerektiğini söyledi. Pekin'in Jammu ve Keşmir'deki çıkarları hem stratejik, hem de ekonomiktir. Kuşak ve Yol Girişimi'nin (BRI) önemli güzergahı arasında yer alan Çin ve Pakistan Ekonomik Koridoru (CPEC), aynı zamanda Pakistan kontrolündeki Azad Keşmir'in bazı bölgelerinden de geçmektedir (Mohyidin, 2021). Dolayısıyla Çin, Keşmir sorununa uluslararası çıkarları açısından bakarak diplomasi de zikzaklar çizdiği söylenebilir.

Hindistan tarafından iptal edilen Anayasanın 370. Maddesinin, Hindistan ile Pakistan arasındaki gerginliği körükleyeceğini belirten Türk Dış İşleri Bakanlığı "sorunun ilgili BM kararları çerçevesinde ve diyalog yoluyla çözülmesi" çağrısında bulundu. Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı arayarak Keşmir sorunu konusunda bilgilendiren Imran Khan, Ankara'nın desteğini aldı. Ankara'da düzenlenen 11. Büyükelçiler Konferansı'nda Cumhurbaşkanı Erdoğan yaptığı konuşmada, ülkenin Cammu ve Keşmir'deki gelişmeleri yakından izlediğini açıkladı. 24 Eylül 2019 tarihinde 74. BM Genel Kurula hitap eden Cumhurbaşkanı Erdoğan "BM kararına rağmen Keşmir adeta abluka altında ve sekiz milyon insan Keşmir'den ne yazık ki dışarı çıkamıyor. Keşmirlilerin, Pakistanlı ve Hintli komşularıyla birlikte güvenli bir geleceğe bakabilmeleri için sorunun çatışma ile değil, adalet ve hakkaniyet temelinde diyalogla çözümü şarttır" dedi. Hindistan başbakan Modi, Türkiye'ye planladığı gezisini iptal etti. Hindistan daha sonra Hint Donanması için gemi inşa eden bir Türk şirketi olan Anadolu Tersanesi ile yaptığı 2, 3 milyar dolarlık sözleşmeyi durdurdu. BM'de Başbakan Modi, Türkiye'nin rakipleri Kıbrıs, Ermenistan ve Yunanistan'ın devlet başkanlarıyla bir dizi görüşme gerçekleştirdi (Bhat, 2019).

Pakistan başbakanı Khan'dan sonra BM Genel Kurula en sert açıklamayı Malezya Başbakanı Mahathir Muhammed yaptı. Ona göre BM'nin Jammu ve Keşmir kararlarına rağmen bölgenin işgal edildiğini ve sorunun, barışçıl yollarla çözülmesi gerektiğini ifade etti. Ayrıca Hindistan'ın bu sorunu çözmek için Pakistan ile birlikte çalışması gerektiğini belirtti. BM'yi görmezden gelmek, BM'e ve hukukun üstünlüğüne saygı göstermemek anlamına gelir. Hindistan Malezya'nın en büyük palmiye yağı alıcısı olduğu halde Mahathir Muhammed'in bu tavırları (Khan et al., 2021) Pakistan açısından önemli bir destek olarak değerlendirilebilir. Tahran yönetimi de yaptığı açıklamada dostları ve bölgesel ortakları olarak Hindistan'a ve Pakistan'a barışçıl yöntemler ve diyalog çağrısı yaptı ve bölge halkının çıkarlarını güvence altına almak için etkili adımlar atmalarını gerektiğini belirtti. 8 Ağustos 2019'da Tahran'daki Hindistan Büyükelçiliği önünde öğrenciler tarafından gösteri düzenlendi. 15 Ağustos'ta İranlı yetkililer gece yarısı Pakistan'ın

Meşhed'deki konsolosluğundaki Hindistan karşıtı pankartları kaldırdı. Bu durum İran'ın, Hindistan'a konuyla ilgili tarafsız bir tutum sergilemeyi tercih ettiğini gösterdi. Ancak 21 Ağustos 2019'da İran'ın en yüksek dini lideri Ali Hamaney, Hindistan hükümetini Keşmir'e karşı adil bir politika benimsemeye çağırarak bildiri yayınladı. "Hindistan ile İran arasında iyi ilişkilerin olduğu vurgulanan bildiride Hindistan hükümetinin Keşmir'in soylu halkına karşı adil bir politika benimsemesini ve bu bölgedeki Müslümanlara baskının ve zorbalığın önlenmesini bekliyoruz" (Wakode, 2020) ifadelerini kullandı.

Washington, 370. maddenin yürürlükten kaldırıldığı günlerde Jammu ve Keşmir'deki olayları yakından gözlemlediğini ve tüm tarafları barış ve istikrarı sürdürmeye çağırarak, Hindistan hükümetinin eylemlerinin ise kesinlikle bir iç mesele olduğunu belirtti. Dışişleri Bakanlığı sözcüsü, ABD'nin gözaltı raporları hakkında endişeli olduklarını belirtti. Eylül 2019'da birkaç senatör, Başkan Trump'a mektup göndererek, Keşmir'deki durumla ilgili endişelerini dile getirdiler. Eski demokrat başkan adayları Bernie Sanders ve Elizabeth Warren, Hindistan'ın eylemlerini eleştirdi, Jammu ve Keşmir'deki iletişim ablukasının kaldırılmasını istedi. Ekim 2019'da ABD Temsilciler Meclisi Dış İlişkiler Komitesi, Cammu ve Keşmir'e odaklanan Güney Asya'daki insan hakları hakkında bir oturum düzenledi. Siyasi liderlerin gözaltına alınmalarını eleştirerek hükümeti, insan haklarına saygı göstermeye çağırdı. Kasım 2019'da ABD'li vekiller, tutukluların serbest bırakılmasını, gazetecilerin ve avukatların bölgeye erişmesine izin verilmesini ve iletişim ablukasının kaldırılmasını talep ettiler. Kasım 2019'da Temsilciler Meclisi'nde Hindistan'ı, iletişim kesintisini sona erdirmeye çağıran iki taraflı bir karar sunuldu (Lalwani ve Gayner, 2020). ABD, Hindistan ve Pakistan arasındaki sorunun çözülmesinde arabulucu rolünden ziyade iki ülke ile yaptığı ticari ve savunma ilişkilerine göre hareket etmektedir. ABD'nin Hindistan ile ilişkisi, Hindistan'ın ekonomik olarak gelişimi ve buna bağlı olarak ABD ve diğer G8 devletleri üzerinde artan bir etkiye sahip olmasından dolayı ABD'nin Hindistan'a yakın politikalar izlediği görülmektedir. Hindistan ve Pakistan'ın nükleer savaşın eşiğine geldiği büyük çatışmadan sonra ABD iki devletle de görüşmeler gerçekleştirmiş ve geri adım atılmasını sağlamıştır (Türk, 2014: 121-122). Keşmir sorununa Rusya veya Çin'den bir müdahale geldiğinde ABD'nin bölge üzerindeki etkisi arttığı söylenebilir.

İngiltere, Hindistan hükümetinin Jammu ve Keşmir'deki eylemlerini yakından takip ettiğini belirtti. 15 Ağustos 2019'da, Londra'daki Kızılderililerin Bağımsızlık Günü kutlamaları Hindistan'a yönelik protestolarla gölgelendi. Eylül ayında, Birleşik Krallık İşçi Partisi, Keşmir'e uluslararası müdahaleyi destekleyen ve insani kriz için BM liderliğinde referandum çağrısında bulunan bir kararı kabul etti (Zia, 2020).

Hindistan hükümetinin Keşmir ile ilgili kararları ve uygulamalarına AB ülkelerinden de tepkiler geldi. Eylül 2019'da, AB Dış Politika ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Federica Mogherini, Hindistan'ın Keşmir'le ilgili aldığı kısıtlamaları kaldırmasını ve Keşmir'ilerin, hak ve temel özgürlüklerinin korunması gerektiği çağrısında bulundu. Ayrıca Hindistan ve Pakistan arasında diyalog ihtiyacının altını çizdi. Ekim ayında, AB parlamentosundan 27 milletvekili, Yeni Delhi'de yerel yönetimler ve güvenlik güçleriyle bir araya geldiler. AB'nin resmi bir delegasyonu olmadığını açıklayan heyetin çoğunluğu sağcı politikacılar oluşuyordu. Aralık 2019'da AB'nin Hindistan Büyükelçisi, Keşmir'deki durumla ilgili endişelerini dile getirerek hareket özgürlüğü ve normallüğün yeniden sağlanması gerektiğini belirtti. AB Konseyi dönem başkanlığını yürüten Finlandiya Dışişleri Bakanı Pekka Haavisto, siyasilere uzun süreli tutuklulukları ve bölgenin güvenliği konusundaki endişelerini dile getirdi. Ayrıca durumu değerlendirmek için BM gözlemcileri ve diplomatlarının Keşmir'e gitmelerine izin verilmesi çağrısında bulundu. İsveç gibi diğer Avrupa ülkeleri de Keşmir'deki durumu endişe verici buldu. İsveç Dışişleri Bakanı Ann Linde, Hindistan hükümetini kalan kısıtlamaları kaldırmaya ve serbest dolaşım ve iletişim fırsatlarını yeniden sağlamaya çağırdı (Lalwani ve Gayner, 2020). Kısaca Hindistan hükümetinin Anayasanın 370. Maddesini kaldırması sonrasında aldığı kararlar ve uygulamalar uluslararası arenada çözüme giden yolu tıkamış ve ülkelerin çıkarları doğrultusunda tavsiyeler Keşmir sorununu daha çok artırdığı görülmüştür.

6. SONUÇ

Sömürgecilik döneminin ortadan kalkıp kalkmadığı tartışmalar (kolonyalizm, postkolonyalizm) akademik literatürde devam ederken sömürge ülkelerin bıraktığı ve çözülmesi oldukça güç olan enkaz, kendi çıkarlarına uygun olacak şekilde sınırları belirlemeleri olmuştur. Keşmir bölgesi sorunu insanların ortak kültür ve tarih hazinesine sahip olmakla birlikte birbirlerini ötekileştirdikleri patolojik bir durum olarak ortaya çıkmıştır. Sorunun kaynağında bölge kaynaklarının ve coğrafyasının stratejik önemi bulunmaktadır. Yaşanan gerilimlerin çözümü için BM'e başvurulmuş ancak daha çok ülkenin konuya dahil olması nedeniyle sorun daha çok artmıştır. İdeal ve liberal değerler ile kurulan uluslararası örgütleri oluşturan devletlerin kendi

çıkarları doğrultusunda hareket etmeleri nedeniyle uluslararası yaşanan sorunları çözmeye etkili olmadıkları hatta sorunları karmaşık hale getirerek güçlü devletlerin bu sorunlardan yararlandıkları görülmektedir.

Keşmir özelinde sorunun çözümü öncelikli olarak bölge halkının kendi içerisinde ki birliğinin sağlanmasıdır. Keşmir bölgesinin üç ayrı ülkenin etkisi altında olması sorunun yaşanmaması için bölge ülkelerinin ortak hassasiyetini gerekli kılmaktadır. Bölgede yaşanan çatışmalar bölge halkını yıpratmakta, gerilimleri artırmaktadır. Bu durum görmezden gelinerek sorunun çözülmesinin imkânı yoktur. Çünkü bölge halkı arasında etnik ve dini çatışmalar parçalanmış olan bölge yönetiminin sürdürülememesine ve başta bölge ülkeler olmak üzere diğer ülkelerin de çıkarları açısından kullanılmasına yol açmaktadır. Yaşanan bu gelişmeler sorunun çözülmesi yerine artmasına ve hatta çözülemeyecek duruma gelmesi tehdidini içermektedir. Böyle bir durumun nükleer imkânlarla sahip başta bölge ülkeler olmak üzere tüm dünyayı tehdit edecek endişeleri artırmaktadır.

Sorunun çözüme kavuşturulması şu an için mümkün görülmemekle beraber Keşmir bölgesi için alınacak en iyi karar yine bölge devletleri arasında anlaşmanın sağlanması ile mümkün olacaktır. Birleşmiş Milletler bütün bu ihtimalleri göz önüne alarak kalıcı bir çözüm sağlama çabasını sürdürmelidir. Kurulduğu dönemde konjonktürel olarak makul sayılabilecek bazı BM üyelerine verilen (ABD, Çin, Rusya, İngiltere ve Fransa) BMGK daimî üyeliği ve veto hakkının devam etmesi, hem BM kuruluş amacına hem de günümüzün uluslararası sorunlarının çözülmesinde katkı sağlamak yerine daha fazla zarar verdiği görülmektedir. Keşmir sorununun merkezinde yer alması da Çin, kendi çıkarları doğrultusunda (Kuşak-Yol ve ticari ilişkiler) veto hakkını kullanarak çözümsüzlüğü artırabilir. ABD, İngiltere ve Rusya'nın bölgeye ilgisi dikkate alındığında Keşmir sorununun çözüme kavuşturulmasının imkansız değilse de çok zor olduğu ifade edilebilir. Dünyanın herhangi bir bölgesinde sorunun çözülememesi sorunun uluslararası boyut kazanmasına yol açmaktadır. Çözümün ancak uluslararası boyutta gerçekleşebileceği düşünce ortaya çıktığında ise büyük güçlerin desteği önemli olmaktadır.

Dünyada barışı tesis etmek üzere kurulan BM, dünyada devletlerin üye olduğu önemli bir örgüttür. Ancak BMGK beş daimi üyesine tanınan veto hakkı, uluslararası düzeye taşınan sorunları sarmallaştırdığı görülmektedir. Kosova ve Filistin gibi Keşmir'de de yaşanan olayların, dünyanın yeterince dikkatini çekemediğini göstermektedir. Bu makalede, ülkelerin Keşmir ihtilafına yönelik çeşitli tepkileri açıklanmaya çalışılmıştır. Keşmir sorununun çözümüne yönelik devletlerin kendi ulusal ve uluslararası çıkarlarını dikkate alarak tepki verdikleri ve genellikle Hindistan'ın büyüyen küresel ekonomisini dikkate alarak sorunu, Hindistan'ın iç meselesi olarak tanımlamaktadırlar. Keşmir sorununun çözümünü Türkiye, Pakistan ve Malezya gibi bazı ülkeler desteklemiş ancak uluslararası alanda Keşmirlerin cılız sesi oluşlardır. Uluslararası boyuta taşınan Keşmirliilerin özellikle BMGK daimi üyelerinin güçlü desteği ile sorunlarının çözüme kavuşacağı belirtilebilir. Bunu gerçekleştirmek için de Keşmirliilerin haklı davasını savunan devlet sayısını artırmak gerekmektedir. Keşmir sorunun çözümü öncelikli olarak Keşmir'de yaşayan halka ve bölge ülkelerine bağlıdır. Keşmir sorununu çözüme kavuşturma işine öncelikle müzakere edilebilecek ve anlaşılabilir konular paylaşılarak başlanması, hem sorunların anlaşılması hem de çözüme kavuşturulması açısından önemlidir.

KAYNAKÇA

Abedin, M. J. (2019). *Keşmir Sorunu ve Hindistan-Pakistan Nükleer Silahlanma Yarışına Etkisi*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi.

Ahmed, A. (2019). Kashmir and the Abrogation of Article 370: An Indian Perspective. *Associate Paper*.

Arslan, Abdulkadir (2019). <https://www.stratejikortak.com/2019/08/kesmir-sorunu-370-madde-ozel-statu.html>. Erişim Tarihi: 27.05.2021.

Aurangzeb, M., Akhtar, S., Ali, K., Hayat, N., & Amir, S. (2020). Kashmir Struggle for Freedom: Proposed Solutions. *International Journal of Social Sciences & Humanities*, 5(1), 61-68.

Bayram, D. B. (2019). Hindistan-Pakistan Gerilimi: Keşmir Sorunu, gasam.org.tr/hindistan-pakistan-gerilimi-kesmir-sorunu/. Erişim Tarihi: 06.01.2020.

Bennett, A. L., Oliver, J. K. (2015). *Uluslararası Örgütler: İlkeler ve Meseleler*, (Çev. Prof. Dr. Nasuh Uslu) Ankara: BigBang Yayınları.

Bhat, B. A. (2019). A study on Jammu and Kashmir Present, Past and Views of Students on Article 370 Abrogation. *International Journal of Latest Research in Humanities and Social Science (IJLRHSS)*, 1-11.

- Bhat, S. A. (2019). The Kashmir conflict and human rights. *Race & Class*, 61(1), 77-86.
- Çağırın, M. E. (2016). *Uluslararası Örgütler*, Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları.
- Çebi, E. (2018). Keşmir Raporu: Tarihi Süreç ve Bölgeye Dair Çözüm Önerileri, *İnsamer*, 75, 1-38.
- Doğan, G. (2017). Jammu ve Keşmir'de Hidro Potansiyel, <https://www.tesepam.org/jammu-ve-kesmirde-hidro-potansiyel/>. Erişim Tarihi: 06.01.2020.
- Doğan, G. (2017). Paylaşılmalı Bölge: Keşmir, <https://www.tesepam.org/paylasilamayan-bolge-kesmir-1/>. Erişim Tarihi: 14.11.2019.
- Erdal, S. (2018). Çözüksüzlüğün Adı: Birleşmiş Milletlere Rağmen Keşmir. *Public and Private International Law Bulletin*, 38, 1, 85-106.
- Güneş, Ubeydullah (2020). <https://www.ilimvemedenyet.com/kesmir-sorunu-ve-madde-370.html> Erişim Tarihi: 27.05.2021.
- Khan, R., Khan, M. Z., & Abbas, Z. (2021). Moving Towards Human Catastrophe: The Abrogation of Article 370 in Kashmir Valley. *Journal of Muslim Minority Affairs*, 41(1), 78-85.
- Lalwani, S. P., & Gayner, G. (2020). *India's Kashmir Conundrum: Before and After the Abrogation of Article 370*. US Institute of Peace.
- Mohyidin, R. (2021). The Kashmir Tinderbox: International Media Coverage of the Revocation of Article 370. *The Political Economy of Communication*, 8(2).
- Mohyidin, R. (2021). The Kashmir Tinderbox: International Media Coverage of the Revocation of Article 370. *The Political Economy of Communication*, 8(2).
- Salik, N. (2019). Kashmir and the Abrogation of Article 370: A Pakistani Perspective. *Future Directions International (Independent Strategic Analysis of Australia's Global Interest)*, 3-5.
- Sheikh, A. M. (2016). Hürriyet Partisinin Keşmir Siyasal Hareketindeki Rölü: Hindistan ve Pakistan Arasındaki Bir Anlaşmazlık Bölgesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi).
- Şahbaz, D. (2019). *İki Ulus Teorisi Işığında Pakistan'ın Kuruluşu ve Bir Sorunsal olarak Keşmir*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Tepebaş, U. (2007). Bölgesel Sorunların Çözümünde Uluslararası Örgütlerin Rolü. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 10, 88-97.
- Tremblay, R. C. (2019). Jammu: Autonomy Within an Autonomous Kashmir?. In *Perspectives on Kashmir* (pp. 153-167). Routledge.
- Türk, B. (2014). Uluslararası Sistemde Kronik Bir Sorun: Keşmir. bilgesam.org.tr, Erişim Tarihi: 06.01.2020.
- Wakode, P. T. (2020). Future Consequences of Abolition of Article 370 of Jammu & Kashmir. *Global Journal for Research Analysis (GJRA)*, 9(1).
- Yıldız, O. (2019). Birleşmiş Milletlerin Keşmir Sorununa Müdahalesi: Realizm/Liberalizm Tartışması. *Oğuzhan Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 1-17.
- Zia, A. (2020). The Haunting Spectre of Hindu Ethno-nationalist Neo-colonial Development in the Indian Occupied Kashmir. *Development*, 63(1), 60-66.